

Az iskola Magyarországon.

Olyan főből, amelyeknek kedves volt a gyermek és a tudás, röppent világgá ez a szállóige: Akié az iskola, azé a jövő. A nemes kulturidealizmusnak ez a jelszava nagyobb jelentőséget tulajdonít a gyermeki öntudatban kialakult képzetsoroknak és az ismereteknek egyáltalán, mint aminőre ezek reális hatásaiknál, valóságot alakító erejükénél fogva jogot formálhatnak. A jövő birtoklásának kérdése nem a gyermekkorban szerzett ismereteken és egyáltalán nem az ismeretek szerzésével kapcsolatos társadalmi szervezeteken fordul meg. Nem az iskola, hanem a gyár, a műhely és a szántó föld a jövőndő uralmáért vívott harcnak igazi színhelye. Abból, hogy kié az iskola, csak arra lehet következtetni, hogy ki a jelennek s még inkább arra, ki volt a múltnak ura. Az iskola nem előfutárja a társadalmi átalakulásoknak; velejárója vagy nyomonkövetője azoknak. A társadalomban élő és diadalmaskodó törekvések előbb más tereken formálják át a szervezeteket és csak e fontosabb teremtések után nyúlnak az iskolához. S amiképen később érnek le az iskolához az új erők, azonképen később is avulnak el ő benne: sajtó és törvényhozás aránytalanul finomabb és érzékenyebb műszerek és pontosabb mutatói az idők járásának. A konzervativizmus élettani alapjait az átöröklés tényében keresik sokan. Az iskola bizonyos mértékben a társadalmi átöröklésnek szervezete. Eme mivoltában egyúttal fontos tényezője az osztályuralom rendszerének és egyike azoknak a helyeknek, ahol az osztályharc csatáira nevelik ki a társadalom jövőndő urait és jövőndő szolgálait: amazokat arra,

hogy minél jobban tudják védeni a maguk, emezeket arra, hogy minél jobban tudják szolgálni, a mások érdekét. Ez a lényeg, ez a fal; a többi csak díszítés, ornamentika.

Az iskola hozzásimul a társadalomhoz, amelyből kinőtt. Kissé a tükörképét is mutatja és ha rá teszed a kezed az iskolai üzem ütőerére, ugyanazt a dobogást érzed ott, amelynek lükte-tése ugrik eléd künn a társadalomban.

Magyarország ma, inkább mint valaha, a földesurak országa. A vadászó, káromkodó és bajuszos meg a miséző, szentéletű és borotvált arcú földesuraké. Az ő javukra dolgozik az állam gépezete s mindenki más számára csak annyira, amennyire a föld ezen világi és papi fejedelmeinek szüksége van szolgálataira. Az ő számukra dolgozik a magyar iskoláztatás is elsősorban.

Mire van szüksége a huszadik században az agrár-klerikális társadalomnak? Igénytelen, tehát tudatlan munkásokra: olcsó munkaerőre. Ezt állítja elő a magyar elemi iskoláztatás. Az agrár-klerikális ideológiában megnövekedett polgárságra a hivatalnoki világban és a szabad pályában. Ezt termeli a közép- és felső oktatás Magyarországon. Mást is: de ezek a legjellemzőbb készítményei és azok szemében, akik a hatalom billentyűit nyomogatják, ez a rendeltetése és az életre való jogcíme az egész oktatási rendszernek.

Épen ezekben a napokban ünnepelték meg annak negyvenéves jubileumát, hogy a magyar képviselőház elfogadta azt a népoktatási törvényt, amely elrendelte Magyarországon a kötelező iskoláztatást. S mikor így már-már aranylakodalmi ünnepelője van annak, hogy az ország népe frigyre lépett a kultúrával — a törvény szakaszaiban, akkor kiderül, hogy az országban élő 3,889.425 huszonnégyéves férfi közül csak 2,618.501 és kerek-számban 4 millió huszonnégyéves nő közül csak 1,600.000 tud írni és olvasni és az analfabéták az összes polgári népességnek 49,6%-át tették, és még a hatévesnél idősebb népességben is 38,8%-át teszi ki számuk. Látnivaló, hogy a tudatlanságnak sötétsége ellen nem valami nagy eredménnyel harcol itt az iskola. Magyarországnak még ma is az egyház a tanítómestere; hozzá mennek a mi kisdedeink. Az ő műve a magyar analfabétaság.

Az egyház különböző módszerrel uralkodik az iskolában. Az egyetemet elvette tőle az állam. De azért az egyház szempontjából legfontosabb hivatásra: a papságra és jogászságra ő is készít elő. A középiskola, amelyből a társadalomnak nem uralkodó, de kormányzó rétegei kerülnek ki, közvetlenül

az egyház kezén van. Az értelmiségi foglalkozások gyakorlóinak jókora részét papok nevelik; másik részét világiak, de olyanok, akik az egyháztól függenek. A nőnevelés majdnem tisztára felekezeti iskolákban történik. Az elemi iskolákban való tanítást nem végzi, csak ellenőrzi az egyház. Neveli a tanítókat és tanítónőket: szóval az egyetemi oktatást kivéve, ő a magyar oktatás szabályozója.

A népiskola 16.510 népiskola állt fenn 1905/06. iskolai tanévben. Ebből 12.734 felekezeti és 2046 állami, 1473 községi, a többi magán- és társulati iskola. Tanköteles korban volt 3,153.736 gyermek; ebből iskolába járt 2,507.916. Iskoláztatás nélkül nőtt fel tehát a hivatalos statisztika szerint is 645.620 gyermek.

Az iskolába bejutók számára a következő tanulási lehetőségek vannak. Az 1905/6 év adatai alapján nálunk egy-egy tanítóra 84 tanuló esik. Az összes iskolák 68,55%-a osztatlan iskola vagyis olyan, amelyben valamennyi osztály tanulói nemre való tekintet nélkül is egy helyiségben ülnek. S még akadnak nálunk elégedetlenek, akik a koedukációt követelik, mintha az már nem volna meg! Az iskolák 67,58%-a egytanítós. Az osztatlan, egytanítós iskola ilyenformán az uralkodó típusa a magyar népiskolának, szervezetét tekintve. Természetes dolog, hogy ilyen viszonyok között a tanítás eredményes nem lehet. A tanító nem lehet olyan virtuóz, aki egyszerre sok hangszeren is tud játszani s ahol 50 gyermeknél több ül egy szobában az, ami ott folyik, tanításnak nem nevezhető. Természetes, hogy a valóság az átlagos számításnak hol alatta marad, hol meg fölébe emelkedik. Vannak falusi iskolák, amelyeknek 20—25 tanulójuk van. Másutt viszont egy-egy egytanítós, osztatlan iskolában száz-kétszáz tanulót „tanít” egy tanító. Például Jászszentandrason egy tanító 275 tanulót gondoz, Kethely községben 268-at. Az iskolába egyáltalán nem járók mellett ezen iskolák tanulóinak túlnyomó száma is az analfabéták táborát növeli. Az iskolák igen nagy számában a tanítási időt, amely az ünnepek, szünetek miatt amúgy is kurta, még meg is rövidítik, így 1905/6-ban 2931 népiskolában a tanítási idő 8 hónapnál is rövidebb volt. És ahol tanítanak, ott meg a gyermekek nagy része marad el az iskolából. Ugyanebben az évben a mindennapi iskolák tanulói tizenkét millió félnapot mulasztottak igazolatlanul. Igazolatlan mulasztásokért kiróttak 542.733 kor. bírságot. Ha most számba vesszük azt, hogy ez a félmillió bírságösszeg egy és két koronás tételekből gyülemlett meg; továbbá azt, hogy csak a

makacs és megátalkodott mulasztókat bírságotlóják meg, sokszori ismétlődés esetén; továbbá, hogy igen sokszor még ilyen esetben sem bírságotlóják az iskolakerülők szüleit, mert, amint egy klerikális képviselő a kultusztárca ezidei tárgyalásánál mondotta: „a jegyző nem akar kikezdeni a lakossággal és nem veszi szívesen, hogy a tanító őt figyelmeztesse;”* továbbá, hogy igen gyakran a nagy vállalkozók, munkáltatók, tömegesen viszik ki a gyermekeket az iskolából és ezek megegyeznek a községi előljárással, hogy ilyen esetben ne bírságotlójának: akkor nem következtetünk a tények ellen, ha ama félmillió korona bírság mögött legalább 300.000 állandó iskolakerülő gyermeket keresünk.**

Ez a háromszázezer gyermek az iskolába járók között szerepel a hivatalos statisztikában, valójában azonban iskoláztatás nélkül nő fel. S hogy egyáltalán mit érnek, mennyire jobbnak mutatják a statisztika adatai a viszonyokat, mint aminők ezek igazán, arra nézve hadd hivatkozzam egy bizonyjára nem gyanús tanura, Návay Lajosnak, a konzervatív alkotmánypártnak és a képviselőház alelnökének, idevágó szavaira.

„Csanádmegyében konstatálhatom, hogy az idej évbén a kimutatás szerint a tanköteles gyermekek 96%-a szeptember 1-én be volt iskoláztatva. De a magyar statisztikának az a baja, hogy adatait bizonyos kételyekkel kell fogadni. Elismerem, hogy a 96% gyermek be van iskoláztatva és hogy az teljesen korrektül, helyesen van kimutatva; de hogy a 96% gyermekből mennyien járnak pontosan iskolába a különböző évadokban, arra nézve azt hiszem, nagyon különbözően szólnának a kimutatások. Nevezetesen ott van a kukoricaszüret, a szőlőszüret, a karácsonyi és egyéb ünnepek, ott van a téli idő, amikor fájdalom, a szegény gyermekek szegénységük folytán nem járhatnak iskolába, ott vannak a tavaszi munkálatok, úgy hogy a 96% gyermek pontos járásáért nem mernék seholy sem kezeskedni”***

Hozzávéve még most a hivatalos statisztika szerint is isko-

* *Országgyűlési Értesítő*, 1908. dec. 3. Jánoky-Madocsányi Gyula beszéde.

** Somogyi Béla tanár, az *Új Korszak* szerkesztője személyes tapasztalataiból közli velem, hogy tíz évvel ezelőtt, amikor Máramarosmegye Felső-Vissó nevű helyiségében állami tanító volt, ott megesett, hogy tavasszal az állami iskola növendékei számszámra maradtak el az iskolából és mentek el fásítási munkálatokra a kincstári erdőbe. A tanítás ezen iskolában novembertől—májusig tartott s a nagy ünnepi szüneteken kívül a tavaszi fásítási munkálatok ennyi időre megszakították az iskolai munkát.

*** *Országgyűlési Értesítő*, 2908. dec. 3.

lába nem járó 645.820 tanköteles korban lévő gyermekhez azt s 300 ezer iskolakerülőt, akit bírsággal sem tudnak beteretelni és azt, hogy a hivatalos statisztika adatai csak 10%-kal kedvezőbbek a valóságnál: egymilliókétszázezer iskolába nem járó gyermek terheli évenként mint veszteségtétel a magyar kultúra főkönyvét.

Életbeléptetése után negyven esztendővel tehát még mindig nincsen végrehajtva az 1868. évi népoktatási törvény, amely a tankötelezettséget kimondja. A tankötelezettség keresztülvitele a községi előljáráóságokra van bízva. Ez az iskolaszékkal, amely a felekezeti és községi, a gondnoksággal, amely az állami iskola mellett működik az iskolai élet elsőfokú hatósága. A község papja az iskolaszéknek hivatalból elnöke, a gondnokságnak hivatalból tagjai a helyiségben működő összes lelkészek. Így határozza meg már a felügyeleti lépcső első fokán a pap az iskola szellemét. Az iskoláztatási kényszer keresztülvitele első fokon a községi képviselőtestületek dolga. Ezeknek a testületeknek tagjait felerészben választják, felerészben a legtöbb adót fizetők ülnek benne. A községi előljáráóságot a dolog természeténél fogva birtokos gazdák közül választják. Ezek öröködnék a tankötelezettség végrehajtásán és azon, hogy az olcsó vagy ingyen gyermekmunkaerőt ne szedje el tőlük az iskola. Másodfokon felső hatósága az iskolának és főképen a tanító fegyelmi fóruma a vármegyei törvényhatóság közigazgatási bizottsága. A vármegyei törvényhatóság a földbirtokos osztály legtisztább érdekképviselője, amely szintén felerészben választó, felerészben virilizmus alapján alakul meg. Az állami felügyeletet gyakorló tanfelügyelő hivatalánál fogva tagja a vármegyei törvényhatósági bizottság tagjai közül választott közigazgatási bizottságnak. A felekezeti iskoláknak ezen a közigazgatási bizottságon kívül, amelynek hatásköre minden népiskolára kiterjed, még külön felügyeleti szervük is van az egyházmegyei tanfelügyelőségekben. Ilyen módon uralkodik az iskola fölött a szolgabíró és a pap, amaz a földbirtok, emez az egyház érdekeit képviselve elsősorban. És közismert, bizonyításra nem szoruló dolog, hogy az egyházi érdekek szempontjából nem épen sürgős szükség az, hogy a nép megtanuljon írni-olvasni, mivel ez esetleg hozzájárulhat az egyházi uralom lelki alapjainak megrendítéséhez. A földbirtokosság és azontúl általában mindenfajta munkaadó szempontjából pedig fontos érdek az, hogy a gyerekekről ne mint tanulókról kelljen neki gondoskodnia, hanem ellenkezőleg a gyermek olcsó munkerején

gondoskodják részben az ő anyagi megerősödéséről. Egy millió olcsó munkaerőnek a munkahelyeiről az iskolába való bevezényelése valóságos gazdasági forradalmat teremtene és az amúgy is munkáshiánnyal küzdő nagybirtokot liquidálásra kényszerítené. A kormánynak és közegeinek hivatalos jelentéseiből is kiderül a gyermekmunka nagy jelentősége iparunkra és mezőgazdaságunkra egyaránt. Így a földművelésügyi magyar kir. miniszternek *Mezőgazdasági munkabérek Magyarországon 1907. évben* (Bpest, Pallas, 1908) című kiadványában olvassuk, hogy az 1898—1907. közötti tíz éves átlagban a gyermekmunkás átlagos (napszámos) napi keresete 45,9 fillér és a miniszter kimutatása szerint dolgoznak évente a gyermekek

Esztergommegyében 153 napot,	Somogy megyében 149 napot,
Selmec- és Bélabánya városokban 180 napot,	Sopron városban 235 napot,
Tolnamegyében 167 napot,	
Pozsonymegyében 173 napot,	Veszprém megyében 164 napot,
Pozsony városban 235 napot,	Csongrád megyében 128 napot,
Fejérmegyében 143 napot,	Szabolcsmegyében 170 napot,
Győrmegyében 158 napot,	Szatmárnémetiben 180 napot,
Komárom megyében 144 napot,	Csanádmegyében 170 napot,

Komárom városban 150 napot, Temesvár városban 200 napot. *A magyar királyi iparfelügyelők tevékenysége az 1906. évben* című s a kereskedelemügyi m. kir. minisztertől kiadott jelentésben olvassuk többek között, hogy a pozsonyi iparfelügyelői kerületben a textiliparban 100 felnőtt munkásra esik 20 gyermekmunkás, a faiparban pedig 100 felnőtt munkásra 25 gyermekmunkás. Vannak üzemek, amelyek éjjel is foglalkoztatnak gyermekmunkásokat. A pozsonyi iparfelügyelő szerint a gyermekmunkások az összes ipari munkások 9,2%-át teszik ki, a beszercebányai iparfelügyelő szerint pedig 11,7%-át. Ezek a csupasz adatok megmondják, miért nem hajtották végre a tankötelezettséget Magyarországon eddig és miért nem fogják mindaddig végrehajtani, amíg a politikai hatalom a ma uralkodó osztályok kezében marad.

Az anyagi alapok. Magyarországon magánosokon kívül vagy az állam, vagy a község, vagy az egyházak tartják fenn az iskolákat. Az állami iskolák mindenben kiválóbbak, mint a felekezeti iskolák. Az állami iskoláknak 44% a egytanítós; a felekezetiéknak 72%-a. Az állami iskolákban egy tanítóra 59, a felekezetiében 69 tanuló esik. A statisztikai hivatal számításai szerint az állami népiskola összes fentartási költségei évenként (a helyi-

ségek béregyenértékét is számítva) 5571 koronára rúgnak; az esztergomi — leggazdagabb — egyházmegye területén lévő r. kath. iskola fentartásának költségei évenként 1795 koronát tesznek ki Komlóssy Ferenc prépostkanonok adatai szerint.

Az 1909. évi költségvetés szerint az állami elemi iskolák fentartására 14,434.071 koronát irányoz elő. A nem-állami népiskolákat, túlnyomó számban a felekezetieket, 8,730.000 koronával segíti. A felekezeti iskolák, hozzávetőleges számítás szerint saját erejükből 6,028.232 koronát költenek iskolákra, míg (L. e sorok írójának: *Ki tanítja és ki tanítsa a magyar népet* című névtelenül megjelent füzetét) a községi segítség 3,906.012 koronát tesz ki. Vagyis ma az a helyzet, hogy a felekezeti iskola fentartásának terheit túlnyomó részben már az állam viseli. Bátran állíthatni, hogy sehol másutt Európában nincsen ehhez fogható helyzet, hogy az állam tartja fenn az iskolákat és a fölöttük való rendelkezést átengedi a felekezeteknek. A legjellemzetesebb módon megnyilatkozik ez a fonákság abban, ha az ember egy pillantást vet a felekezeti iskoláknál kiírt tanítói állásokra vonatkozó pályázatokra. A vallás-és közoktatásügyi m. kir. minisztérium kiadásában megjelenő *Néptanítók Lapja*-ban olvashatók sereg számra az ilyen hírek:

Balassagyarmati róm. kath. elemi fiúiskolához 5-ik tanítói állásra szeptember 22-ig pályázat hirdetik. Javadalma: 240 korona lakáspénz, 100 korona alap fizetés a hitközségtől, 1000 korona államsegély. A kántort helyettesíteni köteles. Kérvények a róm. kath. iskolaszékhez küldendők.

Ásványon (Györmegye) róm. kath. osztálytanítói állásra szept 26-ig pályázat hirdetik. Fizetés: hitközségtől 200, államsegély 800 korona kérése folyamatban; egy bútorozott szoba, ágynemű nélkül; 1910-től negyed hold kert; két öl puhafa, fölívágva.

Alattyán község (Szolnokmegye) róm. kath. iskolaszéke tanítónői állásra pályázatot hirdet. Javadalmazása: államsegéllyel kiegészítve évi 1000 korona, ehhez a község 100 koronával járul, a 900 koronát pedig az államtól kéri, amelynek folyósítása iránt a kérvényezés folyamatban van.

A lipóti (Mosonm.) róm. kath. osztálytanítói állásra pályázat hirdetetik. Javadalmazása: államsegélyből 388 korona, községtől 612 kor., kertiltmény 20 korona és egy bútorozott szoba. Kötelessége: a kijelölt osztályok vezetése és a kántoriakban külön díjazás nélkül segédkezni. A kérvények aug. hó 30-ig betérj esztendő főtisztelendő Cserhaly Lajos plébános, iskolaszéki elnök címére Hédervárra (Györm.).

Törökszentmiklós község róm. kath. iskolaszéke az újonnan szervezett 3 tanítói és 4 tanítónői állásra f. évi augusztus hó 7-ik napjáig pályázatot hirdet. Ezen állások évi jövedelme: 900 korona államsegélyből, 100 korona a hitközségtől, havi előleges részletekben; továbbá 200 korona lakbér és 20 korona kertiltmény, az iskola pénztárából negyedévenként előre

fizetve. A kellőleg felszerelt kérvények főtisztelendő Oldali Jenő esperesplébános úr címére küldendők.

Hogy az a tanító, akinek ezer koronányi fizetéséből 900 vagy 800 koronát az állam fizet, miért felekezeti tanító, ez olyan dolog, amit európai agyvelővel megérteni alig lehet, ha csak nem preparálták azt az agyvelőt a jezsuita rend kalksburgi iskolájában, amelynek neveltje ül ma Magyarország kultuszminiszteri székében.

Az oktatásügy egyáltalán mostoha elbánásban részesül Magyarországon. Az 1909. évi állami költségvetés 1555 millió koronában előirányzott összes kiadásai közül a vallás- és közoktatásügyi tárca költségei 91 millió koronára rúgnak, vagyis az összes kiadások 5,9%-ára. Ebből is legalább 20 millió korona vallási célokra megy, úgy, hogy a magyar állam a közoktatás céljaira alig költ 70 millió koronánál többet évente. A közoktatásügyi tárca összes költségeinek 33%-át fordítják minden néven nevezendő népiskolai célokra és 12%-át főiskolai célokra, míg Ausztriában az összes iskolai kiadások 68%-át fordítják népiskolákra, 8%-át egyetemekre, Poroszországban pedig 76%-át népiskolákra és 6%-át egyetemekre. Saját népiskoláira rendes kiadások gyanánt 1909. évi költségvetésében 14,434.071 koronát vett fel a magyar állam, a magyar kir. csendőrség ugyanezen évben 17,232.286 koronával szerepel. Amint az oktatásügy egyáltalán mostoha gyermeke a magyar államnak, a népoktatásügy meg ennek a mostohának mostohája, amint a következő tények igazolnak: *

2046 állami népiskolába járt 316.005 tanuló; összes kiadások 15,834.071 korona; egy tanulóra esik 50 korona költség.

139 állami (fiú és leány) polgári iskolába járt 19.206 tanuló; az összes kiadások 5,445.080; egy tanulóra esik 286 kor. költség.

77 állami középiskolába (gimn. reálisk.) járt 19.143 tanuló; összes kiadások 7,297.631 korona; egy tanulóra esik 384 korona költség.

18 állami felső kereskedelmi iskolába jár 2110 tanuló; összes kiadások 755.458 K; egy tanulóra esik 343 kor. költség.

16 állami felsőbb leányiskolába járt 3239 tanuló; összes kiadások 1,972.711 kor.; egy tanulóra esik 616 korona.

* A növendékek számára vonatkozólag az 1905/6 év adatait használom; a kiadásokra nézve az 1909. évi költségvetés adatait rendes, rendkívüli, átmeneti kiadásokat. Ezáltal a kép kedvezőbb, mert 1905/6 óta a növendékek száma is emelkedett, nemcsak a kiadások.

4 honvédtisztképző-intézetbe járt 1096 növendék; összes kiadások 2,313.647 kor.; egy tanulóra esik 2600 korona.

3 egyetemi jellegű főiskolát* látogatott 9502 hallgató; összes kiadások 11,021.413 kor.; egy hallgatóra esik 1150 kor.

Vagyis a magyar állam évenként egy munkás nevelésére 50 K-t, egy kispolgári gyermek nevelésére 286 K-t, egy jövőd kereskedő nevelésére 343 K-t, egy középosztályokból kikerülő fiúgyermek nevelésére 384 K-t, egy ugyanilyen leánygyermek nevelésére 616 K-t, orvos, ügyvéd, tanár, stb. nevelésére 1160 K-t és egy katonatiszt nevelésére 2600 K-t költ. Ez a felsorolás a számok, a hozott áldozatok ékesszóló nyelvén mutatja meg, hogy minő erők dolgoznak a magyarországi közoktatásban.

Ha a külföldi intézményekkel hasonlítjuk össze a magyarországiakat, azt találjuk, hogy népoktatásunk sokkal fejletlenebb, mint a külföldé; hiszen, hogy csak egyetlen adatot említsünk, nálunk iskolába nem járó tanköteles az összes tankötelessék 21 %-át teszi, míg Ausztriában az idevágó szám csak 7,4%, Poroszországban pedig 7,9%. Ellenben iskolarendszerünk egyéb intézményei nem sokkal maradnak el a nyugateurópai államok hasonló intézményei mögött. Iskolai viszonyaink térképének teljesebbé tételére felsoroljuk, a megszerezhető idevágó adatokat.

Iskolánknak a népiskola után következő típusa a polgári iskola. Ezeknek száma 382. Belőlük 70 fiú- és 69 leányiskolát az állam, 41 fiú- és 46 leányiskolát a község tart fenn; a többi felekezeti s közte 69 zárdai iskola van. Növendékeinek összes száma 61529.

Tanítóképző intézet 49 van, (30 állami és 19 felekezeti), tanítónőkészítő intézet 40 van, (8 állami, 31 felekezeti, 1 magán). A növendékek száma 11.150. A 31 felekezeti tanítónőkészítő közül 25 szerzetesnők vezetése alatt áll. Polgári iskolai tanítókat képző intézet van összes férfiak számára 1 állami intézet, nők számára 1 állami és 5 felekezeti képző intézet. A magyarországi elemi iskolai tanítónők túlnagy száma apácák vezetése alatt álló intézetekből kerül ki.

Az összes középiskolák száma 202; 170 gimnázium, 32 reáliskola. A gimnáziumok közül 38 állami, 118 felekezeti, 9 községi és 5 magán vagy társulati. A reáliskolák közül állami 25, községi 3, felekezeti 5. A tanulók száma 63.793. A felsőbb leányiskolák száma 32 volt, ebből 16 állami, 3 községi, 10 felekezeti, 3 magániskola. A növendékek száma 5817. Kereskedelmi iskolák

* Budapest, Kolozsvár: egyetem, József-műegyetem.

száma 37, ebből 18 állami, 9 községi, 2 felekezeti, 8 magániskola. A tanulók száma 5969. Az ipari szakiskolák száma 44, amelyből 27-et az állam, 17-et a községek tartottak fenn. A tanulók száma 3761. Felső tanintézetek száma 59 volt, ebből 2 egyetem, 1 műegyetem, 10 jogakadémia (1 állami, 9 felekezeti) és 46 hittani intézet. Az összes felső tanintézetek közül 4 állami és 55 felekezeti. A hallgatók száma 13182. S végül a teljesség kedvéért ideiktatjuk a népiskolai idevonatkozó adatait. A népiskolák száma 16510; ebből állami 2046, községi 1473, 12734 felekezeti és 308 magániskola. A tanulók száma 2,507.916, ebből mindennapi iskolába jár, tehát tulajdonképpen igazán tanuló 1,999.784.

Ha most azt nézzük, hogy az állam és községek, mint világi elemek, szemben az egyházakkal, minő mértékben nevelik az összes fokokban a jövő nemzedéket, akkor a következő számokat kapják.

	Világi iskolába jár	Egyházi iskolába jár
Elemi iskolai tanuló	627.171	1,372.613
Polgári iskolai tanuló	90.542	30.987
Tanító- és tanítónőképző-intézeti tanuló	4.408	6.740
Középiszkolai tanuló	25.551	38.242
Felsőbb leányiskolái tanuló	4.154	1.663
Kereskedelmi iskolai tanuló kb.	5.660	300
ipari szakiskolai tanuló	3.761	—
Főiskolai tanuló	<u>9.661</u>	<u>3.521</u>
Összesen	770.908	1,454.066

Vagyis Magyarországon minden rendű és rangú 2,224.975 iskolába járó közül 1,454.066 felekezeti és 770.908 állami és községi iskolát látogat. Egy ilyen iskolai rendszernek természetes következménye a templom uralma az iskola fölött, a pap uralma a tanító fölött és a hit meg dogma uralma a tudomány fölött, egyszóval a középkor és sötétség uralma a művelt világ és a világosság felett.

Bármennyire megszegyenítő és felháborító adatok is ezek egy olyan államban, amely az állategészségügyet teljesen államosította, mégis kezdet gyanánt, az oktatás terén teljesítendő állami kötelezettségekre való részletfizetés gyanánt el lehetne fogadni, s egy jobb állapotra való átmenet kezdetét lehetne benne látni. Így is ítélte meg mindenki míg csak néhány év előtt is a magyar iskoláztatás fejlődését. Az állami iskola nemcsak felszerelése, de a tanítás szelleme szempontjából is előrehaladottabb iskolatípust képviselte. Ez a fejlődés azonban gróf Apponyi

Albert minisztersége alatt fonákjára fordult. Az ő iskolai politikájának alapgondolata: az állam pénzével eltüntetni a felekezeti iskola külső hátramaradottságát és a felekezeti szellem bevitelével megszüntetni az állami iskola belső előrehaladottságát. Mindazt, ami az állami iskolát kívánatosabbá és versenyképesebbé tette, lassú, de céltudatos munkával pusztítja el Magyarország mai úgynevezett közoktatásügyi minisztere, s ma már ott tartunk, hogy alig van különbség az állami és felekezeti népoktatás között. A Szent-István Társulat tankönyvíróinak igen nagy része állami tanár és tanító. A középiskolai oktatás legfőbb bürokratikus intézője a Mária-kongregációk nyílt és meggyőződését véka alá nem rejtő embere. A pápa jubileumára küldött üdvözlő feliratokat egy állami tankerületi főigazgató szerkeszti. A Kath. Tanáregyesület elnöke egy állami tankerületi főigazgató és alapító tagjai túlnyomó számban állami tanárok. S a Kath. Népszövetségnek nincsenek buzgóbb agitátorai, mint az állami tanítók.

Kunfi Zsigmond.

